

MPRA

Munich Personal RePEc Archive

The property of the community culture centres

,

(New Bulgarian University - Sofia)

1996

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/123721/>
MPRA Paper No. 123721, posted 21 Feb 2025 18:43 UTC

ИМУЩЕСТВО НА ЧИТАЛИЩАТА

Ивайло Иванов Стайков
магистър по право

I. Българското обективно право наскоро се обогати с един нов и модерен закон - Законът за народните читалища /ЗНЧ/. (1) Този нормативен акт, подобно на много други, дълго отлежаваше в различни държавни институции. Едно от обясненията за този факт е липсата на пряка връзка между материята, която урежда и сегашното развитие на обществения и икономически живот в страната. Но това беше едно неадекватно и неправилно разбиране, защото проблемът за дейността на читалищата винаги е актуален поради тяхното предназначение - да бъдат средища на българската духовност и народностно самосъзнание. А може би те най-много сега са нужни на България.

II. За да могат читалищата да се развиват като традиционни самоуправляващи се културно-просветни сдружения /чл. 2, ал. 1/, те трябва да имат своя материално-техническа база, т. е. с думите на правото - свое имущество. Самият ЗНЧ в своя чл. 2, ал. 2 постановява, че “читалищата са **юридически лица с нестопанска цел**“, с което се предава на читалищата **юридическа персонификация и гражданска правосубектност**. Необходим конститутивен белег на всяко юридическо лице като правен субект е неговото имущество, т. нар. **имуществен /материален/ субстрат**. (2) ЗНЧ използва широко приетата в правната

теория и практика дефиниция за имущество - съвкупност от имуществени права и задължения. (3) Тук ни интересува преди всичко актива на читалищното имущество, очертан примерно в чл. 20 от закона.

Правното значение на читалищното имущество, както и на имуществото на всеки правен субект, се проявява в две основни насоки: с оглед осъществяването на юридическата отговорност към други правни субекти и с оглед на правоприемството, т. е. с възможността по отношение на него да се сключват и реализират отчуждителни сделки.

III. На първо място читалището може да бъде титуляр на най-пълното откъм съдържание абсолютно вещно право - **правото на собственост**. Обекти на това право могат да бъдат движими и недвижими вещи. От своя страна недвижимите вещи се разделят на земя /най-често това ще бъдат парцели, защото читалищата са юридически лица, извършващи своята дейност в населените места, но това може да бъде и земя извън границите на населеното място - земеделска, земя от горския фонд и друга/ и сгради. Специално във връзка с притежаването на земя е регламентираното в § 5 от Преходните и заключителни разпоредби на Закона за народните читалища. Според него "С влизането на закона в сила на неоземлените читалища безплатно се предоставя за ползване 50 декара земя от общинския поземлен фонд, ако има такъв". Нормата е условна, но е желателно органите на местно самоуправление и местна администрация - общински съвети и кметове, да направят всичко възможно за оземляването на читалищата в техните населени места.

Голямо практическо значение има нормата на § 4 от Преходните и заключителни разпоредби на ЗНЧ. Тя предвижда **реституция** по отношение на собствеността на читалищата върху всички имоти, включително и земеделските земи, отнети за държавна и общинска нужда независимо от основанията за това. Възстановяването на собствеността е **ex lege, т.е. по силата на самия закон**. Целта на разпоредбата е читалищата да разполагат с достатъчно недвижимости, за да могат пълноценно да упражняват своята дейност. Възстановяването на правото на собственост специално върху земеделските земи и въвода във владение се извършва по процесуалния ред на чл. 11-17 от Закона за собствеността и ползването на земеделските земи /1991 год./. Този ред за процедиране може да създаде някои практически проблеми, защото изпълнението на голяма част от разпоредбите на реституционните закони вече приключи.

IV. Определен интерес представлява императивната забраняваща норма на чл. 24, ал. 1 от ЗНЧ: “Читалищата не могат да отчуждават недвижими вещи и да учредяват ипотека върху тях“. Имат се предвид всички възможни сделки на разпореждане с недвижими имоти - продажба, дарение, замяна и други. Разпоредбата е предвидена не само в обществен интерес, но и в интерес на самите читалища, доколкото, разбира се, тези два интереса в случая могат да се разграничат.

Законът за народните читалища не третира въпроса за принудителното отчуждаване на читалищни недвижими имущества за

държавни или обществени нужди. И това не е необходимо. Самото съществуване на читалищата като правни субекти е една **значима държавна и обществена нужда** /вж. чл. 2, ал. 1, който възлага на читалищата и някои държавни културно-просветни задачи/. Нещо повече - читалищната дейност може да се разглежда като държавна или обществена нужда, която при определени условия да не може да бъде задоволена по друг начин /чл. 32, ал. 1 от Закона за държавната собственост и чл. 21, ал. 1 от Закона за общинската собственост/ и самата тя да бъде повод принудително да се отчуждят недвижими имоти на частни лица. Аргумент за това становище е и разгледания вече § 4 от Преходните и заключителни разпоредби на ЗНЧ.

V. Движими вещи на читалището могат да бъдат отчуждавани и залагани по **решение на настоятелството**. Това е ръководният изпълнителен орган на читалището /чл. 16, ал. 1/ - колективен по състав и колегиален по начин на вземане на решенията си. За да е валиден този правен акт, той трябва да е приет с мнозинство повече от половината от членовете на настоятелството. Важно е да се знае, че според чл. 14, ал. 1, т. 10, Общото събрание може да отменя решения на други, подчинени му в йерархическо отношение органи на читалището, т.е. и на настоятелството. Общото събрание е върховен орган на читалището, състоящ се от всички негови членове, имащи право на глас /чл. 13/. Законът не определя основанията, при които Общото събрание може да отмени решение на настоятелството. Трябва да се приеме, че Общото

събрание е в компетентността си да отменя решение на настоятелството както по съображения за законосъобразност и уставсъобразност /в случая ще е налице един превантивен контрол спрямо този, който упражнява Министърът на културата и окръжният съд върху читалищната дейност- чл. 6/ така и по съображения за целесъобразност. Поставя се въпросът: Общото събрание след като отмени решение на настоятелството, може ли самото то да постанови решение за отчуждаване на движими читалищни вещи? Мисля, че отговорът трябва да е положителен. Първият аргумент е, че уставът на читалището /чл. 8, ал. 2/ може изрично да предвиди такова правомощие на Общото събрание. Компетентността по чл. 14, ал. 1 от ЗНЧ е т. нар. **задължителна компетентност**, но в устава като основен вътрешно-организационен акт може да регламентира и т. нар. **факултативна компетентност**, стига тя да не противоречи на закона и правилата на морала. На второ място - даже и да няма изрично посочено подобно правомощие, Общото събрание е върховният орган на читалището и от това негово правно положение произтича и задължителността на неговите решения за другите читалищни органи /арг. от чл. 16, ал. 2, т. 2/. На трето място - правният ефект на разглеждания проблем - валидно разпореждане с движима вещ на читалището - ще се постигне и тогава, когато Общото събрание след като разгледа решението на настоятелството в този смисъл, не го отмени изрично, т.е. **възприеме решението на подчинения си орган**. Настоятелството е длъжно по закон

да се отчита пред Общото събрание, като периодичността на този отчет ще съвпадне с периодичността на Общите събрания на читалището, освен ако уставът разпорежда друго. Този въпрос може да бъде поставен и пред извънредно Общо събрание, в случаите, когато такова може да се свика. Може да се предполага, че именно нуждата от отчуждаване на определена движима вещ да бъде повод настоятелството да иска сквикване на извънредно Общо събрание по реда, установен в закона и устава. Това е практически напълно възможна хипотеза, като се има предвид, че в нашето съвремие много движими вещи имат значителна стойност - напр. лек автомобил, компютър, съобщителна техника и други. Така изпълнителният орган на читалището, правейки предложение за такова решение, ще се “застрахова“ срещу една евентуална бъдеща отмяна на решението му от Общото събрание, ако самият той го постанови.

VI. Читалищата имат право да извършват всички допустими от закона **сделки на управление** със своето недвижимо и движимо имущество. Те могат да го отдават например под наем или заем за послужване. Получените наеми /парични или натурални/ ще бъдат допълнителни средства, влизаци в бюджета на читалището, и ще спомагат за неговото нормално функциониране /чл. 21, т. 4/.

VII. От изключително важно значение е разпоредбата на чл. 25 от ЗНЧ. Тя е от процесуалноправно естество и въвежда т. нар. **несеквестрируемост** на движимото и недвижимо читалищно имущество,

както и върху приходите от него /напр. гражданските плодове, каквито са получаваните наеми/. Несеквестрируемостта означава законова забрана тези вещи да бъдат обект на принудително изпълнение за задължения на читалището към други лица. **(4)** Ако такива изпълнителни действия се предприемат от съдия - изпълнителя те ще бъдат процесуално незаконосъобразни и ще подлежат на атакуване по реда, предвиден в Гражданския процесуален кодекс. Но тази несеквестрируемост е **относителна** - тя не важи, когато срещу читалищното имущество се насочва принудително изпълнение за парични вземания, произтичащи от трудови правоотношения. Имат се предвид трудови правоотношения произтичащи от трудов договор между читалището като юридическо лице и неговите служители /вж. чл. 17, ал. 2, т. 6/. Желателно е към тази законова възможност, целяща засилена правна защита на правото на трудово възнаграждение, изпълнителният орган да пристъпва внимателно и след изчерпване на другите възможности, с цел да не се затрудни дейността на читалището. Стремещът на закона да намери нужния баланс между два значими обществени и лични интереса, трябва да се проведе и на практика.

VIII. Читалищата могат да бъдат носители и на ограничени вещни права върху чужда вещь /*iura in re aliena*/ - право на строеж, на пристрояване и надстроеване, право на ползване, сервитути. При учредяването и упражняването на тези субективни права се прилагат всички общи разпоредби на действащото българско вещно право /напр.

тези в Закона за собствеността, Закона за териториално и селищно устройство и правилника за приложението му и други/. От особено значение е нормата на § 3, ал. 1 от Преходните и заключителни разпоредби на ЗНЧ, съгласно която на народните читалища **безвъзмездно се отстъпва право на ползване върху сградите и другите недвижими имоти**, предоставени им от държавата и общините до влизането в сила на ЗНЧ. Процесуалният ред за учредяването на това вещно право е същият, който е предвиден в новите Закон за държавната собственост и Закон за общинската собственост от пролетта на 1996 год. При учредяването му трябва да се вземат под внимание и всички други особени изисквания, които са регламентирани в правилниците за прилагането на тези два закона. Правото на ползване се погасява автоматически с прекратяването на читалището на някое от основанията, предвидени в чл. 27 от ЗНЧ.

IX. Народните читалища могат да имат в актива на имуществото си различни облигационни вземания /напр. право на парично вземане срещу ДСК или частна банка по договор за банков депозит/, както и права по ценни книги /напр. ДЦК/. По отношение на субективните права, които по принцип могат да се включат в имуществото на едно лице, възниква въпросът дали читалищата могат да бъдат съдружници в събирателно дружество или в дружество с ограничена отговорност, както и акционери в акционерно дружество? Налице е частна хипотеза на проблема за участието на юридическо лице с нестопанска цел като съдружник /респ. акционер/ в търговско дружество. Макар и с голяма практическа

значимост, този проблем надхвърля рамките на настоящата статия и за това препращам към съответната търговскоправна литература. (5)

Читалищата могат да бъдат носители и на авторски и лицензионни права, напр. във връзка с любителското художествено творчество, кръжочната дейност и други /арг. от чл. 3, ал. 2, т. 2 и 3/.

X. Спорен е в правната доктрина въпросът дали в имуществото на един правен субект трябва да се включват и неимуществените му субективни права - напр. правото на име при физическите лица и правото на наименование /фирма/ при юридическите лица. Някои автори правят разлика между имущество и правна сфера на едно лице, като в последното понятие причисляват неимуществените права /тези, които нямат стойностен израз/, правните очаквания, правно защитени интереси. (6) Независимо на коя страна от спора ще застанем, важно е да се има предвид, че съгласно чл. 8, ал. 2, т. 1 от ЗНЧ, всяко читалище има свое **наименование**, което наред с други значими обстоятелства подлежи на вписване в регистъра на съответния окръжен съд /чл. 9, ал. 3/. Правото на наименование е субективно гражданско неимуществено право, защитено и гарантирано от закона по съответен ред.

XI. Във връзка с читалищното имущество трябва да се разгледа и още един важен въпрос, свързан с използването му. Съгласно чл. 3, ал. 2, т. 6 от ЗНЧ, читалището наред с основната си дейност, може да извършва и допълнителни дейности, подпомагащи финасово основните. Такава позволена от закона дейност е например отдаването под наем на движимо

или недвижимо имущество, за което стана вече дума. Тази спомагателна дейност трябва да е извършена с намерението и да е насочена към привличане на допълнителни финансови средства, с единствената цел да се подпомагат основните дейности, свързани с предмета на читалищата - правната цел, очертана в чл. 3, ал. 1 от ЗНЧ. В тази насока е изричната забрана на закона, читалищните сгради да се използват за клубове с политечески цели, за обсебването им от религиозни секти и всички други дейности, противоречащи на добрите нрави, националното самосъзнание и традиции /чл. 3, ал. 2, т. 6/. В чл. 3, ал. 3 тази забрана е доразвита в една по-конкретна насока, като законодателна реакция на зачестилите напоследък неправомерни способи за използване на читалищно имущество - “Читалищата нямат право да организират или да предоставят имуществото си за хазартни игри и нощни заведения”.

Нарушаването на тези забрани е **законово основание за принудително прекратяване** на читалищната дейност, а оттам и на читалището като юридическото лице, по решение на окръжния съд по местоседалището на читалището /чл. 27, ал. 1, т. 2/. Искане за откриване на съдебната процедура може да се направи от Министъра на културата като държавен орган, упражняващ надзор за върху читалищната дейност /чл. 6, ал. 1/ или от прокурора. Този ред за прекратяване на читалището поставя множество теоретически и практически въпроси, които се нуждаят от по-подробно разглеждане.

XII. В заключение може да се посочи една важна **законова преференция от финансово-правен характер**, която обаче има пряко отношение към читалищното имущество и текущата дейност на читалището. Става дума за § 6 от Преходните и заключителни разпоредби на ЗНЧ, според който “читалищата се освобождават от **всякакви** държавни и местни данъци, такси и мита върху основните им дейности и имущества, свързани с тях”. Целта на законодателя е да се насърчи развитието на читалищната дейност и да се утвърди мястото и ролята на читалищата в обществения и духовния живот на българската нация. Правната норма има предвид данъчни преференции само по отношение на **основната дейност** на читалищата, т.е. основния предмет на дейност на читалището като юридическо лице с нестопанска цел, както и тази част от читалищното имущество, която е свързана и служи за постигането на тази основна цел. Тези основни дейности са посочени в чл. 3, ал. 2, т. 1-5 от ЗНЧ, за разлика от последната т. 6, в която се дава принципната **законова възможност** читалището да извършва и допълнителни, подпомагащи дейности и която вече беше обект на разглеждане. Посоченото разграничение има важно практическо значение и то трябва стриктно да се провежда, за да не се създадат проблеми и то преди всичко от данъчен и фискален характер.

XIII. Настоящата статия няма претенции за всеобхватност и изчерпателност по отношение на поставените проблеми и тяхното разрешаване. Практическото прилагане на закона ще бъде най-сигурния

показател за нормативните разрешения на закона и становищата, изразени от автора. Теорията е длъжна да постави на анализ и множество други актуални въпроси, свързани с правния статут и дейността на народните читалища в България.

БЕЛЕЖКИ:

1. Обн. ДВ., бр. 89 от 1996 год. До приемането на Закона за народните читалища, тази специфична правна материя се уреждаше от един твърде остарял и с недобри законови положения нормативен акт - Наредба-закон за народните читалища от 1945 година.

2. Таджер, В. Гражданско право – обща част, дял II, С., 1973, с. 77.

3. Така Таджер, В. Цит. съч., с. 159-160. Според проф. Любен Василев под “имущество” следва да се разбира само съвкупността от имуществени права, като аргументи за това си становище той търси в чл. 133 от Закона за задълженията и договорите и в невъзможността юридическите задължения да служат като правно обезпечение на самите себе си. Вж. Василев, Л. Гражданско право – обща част, Варна, 1993, с. 231-234.

4. Сталев, Ж. Българско гражданско процесуално право, С., 1994, с. 650-653.

5. Вж. напр. за участието на юридическите лица с нестопанска цел като съдружници в дружество с ограничена отговорност мнението на

проф. Огнян Герджиков в неговия Коментар на Търговския закон, кн. II, 1994, с. 355.

6. Така Таджер, В. Цит. съч., с. 159.